

quỳnh hoa khảo

(thân tặng các bạn yêu hoa quỳnh Khóa 7 CTKD)

Phạm Văn Bản

Quỳnh là một loại cây kiểng, thuộc họ xương rồng do đặc điểm có nhánh cây (còn gọi là cành) phẳng, trông giống như lá - flat leaflike stems - và rễ mọc cạn trên đất xốp. Hoa quỳnh có màu sắc rực rỡ, phối hợp màu đậm, màu nhạt một cách tinh xảo

khiến người xem cảm thấy như lung linh, như mờ ảo cùng với các cánh hoa mịn màng, nguyên thủy, và đây có phải chẳng là một tác phẩm tuyệt vời của Đấng Hóa Sinh? Khổ cỡ của hoa quỳnh biến thiên từ 1 đến hơn 12 inches, cánh hoa có thể chỉ có một hay nhiều cánh, nhọn hay tròn. Màu cũng vậy, từ trắng tinh đến màu kem, xanh xám, hồng, đỏ, cam, tím đậm, vàng nhạt, v.v.

Họ xương rồng rất lạ: sinh trưởng trong điều kiện khắc nghiệt (sa mạc, khe đá, hốc của các cây khác), hình dáng trông "chẳng ra làm sao" nhưng cứ có hoa thì hoa nào cũng tuyệt đẹp!

Photo taken by Nguyễn Đức Cường

Họ xương rồng lại rất "dễ tính": người ta có thể lai giống (hybridizing) để tạo ra thiên hình vạn trạng, phức tạp đến nỗi người ta vẫn hay cãi nhau do hiểu lầm hoặc chưa thể thống nhất phân loại về tên gọi, nguồn gốc, màu sắc, khổ cỡ và hình dạng. Do đó, vài điều cần thiết dưới đây cần được xét qua.

1. Vấn đề tên gọi

Có lẽ khi hoa quỳnh du nhập từ miền Trung và Nam châu Phi hoặc từ châu Âu vào, người Tàu thấy hoa đỏ rực rỡ giống như loại ngọc đỏ làm chén rượu nên gọi đó là *quỳnh hoa*. Người Việt cũng theo đó mà gọi là *hoa quỳnh*. Người Tàu viết chữ "quỳnh hoa" với ý nghĩa là hoa ngọc¹; nói rõ hơn quỳnh là một loại ngọc đỏ, dùng làm chén uống rượu (thành ngữ: quỳnh bôi: chén rượu làm bằng ngọc đỏ - quỳnh tương: nước hay rượu chứa trong chén đỏ - quỳnh chi ngọc điệp: cành quỳnh lá ngọc - quỳnh uyển danh lưu, quỳnh lâu ngọc vũ, nhất ẩm quỳnh tương bách ẩm sanh)

Người Tây phương gọi hoa quỳnh là: *epiphyllum* hay *epicactus*, hay *epiphytic cactus* hay *orchid cactus*. (Tên gọi *orchid cactus* khá vô lý vì quỳnh không có liên hệ nào với giống lan cả!) Tên *epiphyllum* xuất phát từ chữ Hy Lạp, có nghĩa là "ở trên lá"

¹ Bửu Càn, *Hán Việt thành ngữ, Lexique des expressions sino-vietnamiennes usuelles*, Phủ Quốc Vụ Khanh Đặc Trách Văn Hóa, 1971, p. 385: Quỳnh: gemme rouge, pierre précieuse

(epi: upon, ở trên và phyllum: leaf, lá.) Gọi là "hoa mọc trên lá" bởi vì trông giống như hoa mọc **thẳng** từ trên lá. "Lá" đây chính là các nhánh cây dày và phẳng. Năm 1813, người Anh tên Adrian H. Haworth là người đầu tiên mô tả giống cây quỳnh, gọi đó là *epiphyllum phyllanthus* và vì thế tên *epiphyllum* trở nên tên chính thức. Hội chơi hoa quỳnh ở San Diego, California (San Diego Epiphyllum Society) chủ trương dùng chữ *epiphyllum* để thống nhất tên gọi hoa quỳnh.

Giống hoa quỳnh được người Tàu và Việt ưa chuộng nhất là hoa quỳnh trắng. Hoa quỳnh (còn gọi là "epi", giống xương rồng nở về đêm) được biết đến và gieo trồng bởi vì hoa đẹp và có mùi thơm, nở và tàn chỉ trong một đêm.² Thông thường, "xem tranh, đứng xa, xem hoa, đứng gần" nhưng đối với quỳnh hoa, người ta phải đứng xa hoa để thưởng thức một thoáng hương dịu dàng mà bát ngát nhưng cũng phải tới gần để chiêm ngưỡng từng giây phút hoa nở; đây chính là một thú vui tao nhã! Dưới đây là vài quan sát ghi lại bởi chị Hồng Mai, vợ của anh bạn Nguyễn Đức Cường:

"Hoa Quỳnh Trắng còn gọi là Quỳnh Hương, có một hương thơm rất "thiên đàng", hương chỉ tỏa ra trong lúc hoa nở, độ một vài phút là lâu. Hoa nở xong một lúc thì hương cũng không còn nữa! Cho ta có một cảm giác bàng hoàng như được thưởng thức một hương thơm lạ vương trong vạt lụa của nàng Tiên!

Hồng Mai chỉ có duyên một lần, thật bất ngờ! Trong một đêm thức khuya HM ra balcon xem NDC phì phèo hút thuốc, bỗng ngửi thấy một mùi hương thơm ngát, rất thơm và lạ mà HM chưa từng thưởng thức! HM đi lần theo mùi hương đến bên kia góc balcon, nơi hương thơm ngào ngạt tỏa ra. À, ra là từ đóa quỳnh vừa nở. Thế là hai đũa bật đèn lên để chụp hình nàng Quỳnh Hương. Độ một tí là hương thơm biến mất trong gió, để lại cho HM một cảm giác băng khuâng vừa buồn vừa tiếc ...! Sáng ngày mai, đóa hoa đã gục xuống! Thật như chuyện Liêu Trai."

Chị Xuân Phương, một người bạn học của tôi, cũng cho biết:

"Ngày xưa nhà XP có trồng một chậu Quỳnh Hoa màu trắng và XP đã được thưởng thức hoa nở qua nhiều lần thức canh đến nửa đêm để ngắm hoa nở và ngửi mùi hương thanh khiết từ hoa. HM biết không, lần đầu tiên hoa nở, cả nhà XP xem đó như là một biến cố "trọng đại." Cả nhà đều thức, xúm quanh chậu hoa, xem hoa nở dần dần. Khi hoa nở được 50%, cả nhà thật hồi hộp vì lần đầu mà! Trước chỉ nghe kể, nay mới tận mắt thấy những cánh hoa trắng từ từ hé dần, chậm, thật chậm ... Khi nhìn thấy một phần nhụy hoa, hương thơm thoang thoang tỏa nhẹ, nhụy hoa rõ

---

² The Epiphyllum, AKA "epi", night-blooming cereus, is known and cultivated for its beautiful and fragrant flower, which opens and closes in a single night.

dần như chiếc thuyền giữa những cánh hoa tươi mịn. Hương thơm càng đậm hơn nhưng thật nhẹ nhàng, thật thanh thoát. Đến 12 giờ khuya, hoa nở trọn vẹn.

XP nhớ khi đó, hoa không chỉ cho hương thơm trong khoảng 2 phút (như HM nói), mà XP cảm nhận mùi hương ấy suốt từ khi hoa nở hơn 50% cho đến 100% (không biết có phải mình giàu tưởng tượng quá không?)

Sáng hôm sau, hoa khép cánh và rũ xuống, trông thật thương tâm! XP còn nhớ, thuở ấy XP lấy từng cánh hoa ép vào trang sách. Khi cánh hoa khô, cầm trên tay mà thấy mỏng manh làm sao! Mình còn nhớ, lúc đó, chợt nghĩ đến câu ca dao "mỏng tanh, mỏng tánh như cánh chuồn chuồn" và chỉ muốn sửa lại: "mỏng tanh, mỏng tánh như cánh Hoa Quỳnh." Giờ những cánh hoa mỏng tanh, mỏng tánh ấy đã trở thành cát bụi tàn phai theo thời gian rồi... Đời người vốn mỏng manh và Cái Đẹp càng mỏng manh, phải không HM ?"

Về phương diện thực vật học, "giống xương rồng nở về đêm" hay "dạ chi nữ hoàng" ("Queen of the Night", nữ hoàng của ban đêm) gọi đúng tên là *selenicereus grandiflorus*. Đây là loại cây có thể mọc rễ trên một ít đất xốp hoặc mùn cưa hoặc trên đá hoặc được trồng trong chậu nhỏ. Dạ chi nữ hoàng hầu hết có màu trắng hoặc điểm một chút vàng nhạt nơi cuống hoa. Tuy nhiên, cũng được kể vào họ *selenicereus grandiflorus* các loại hoa màu đỏ cam (orange-red) *Nopalxochia ackermanii*, đỏ thắm *Heliocereus aurantiacus*, đỏ tươi (scarlet) *Heliocereus cinnabarinus* và đỏ tím nhạt (purplish-red) *Heliocereus speciosus*.

Hoa quỳnh thường nở trong khoảng cuối tháng 4, cao điểm là tháng 5 và kết thúc vào cuối tháng 6, sống từ 1 đêm đến 5 ngày, tùy theo giống. Tất cả cây quỳnh đều trồng được trong nhà một cách dễ dàng. Dưới đây là cách trồng bằng hạt hoa quỳnh và cắt nhánh:

2. Trồng bằng hạt hoa quỳnh (growing from seed)

Đầu mùa Xuân là thời điểm tốt nhất để gieo hạt. Sau khi hoa quỳnh tàn héo thì trái quỳnh được tạo ra. Đợi cho trái chín mùi, lấy hạt để trồng cây.

Dùng một chậu nhỏ để trồng. Tưới nước cho đất trong chậu thấm đều tới đáy. Xong, rắc đều hạt quỳnh trên mặt đất. Cần đặt chậu vào chỗ yên tĩnh, có ánh nắng ban mai, ở ngoài vườn hay trong nhà đều được. Nhớ đậy nắp để nhiệt độ trong chậu lên cao và hạt sẽ nảy mầm trong 2-3 tuần lễ. Hạt sẽ bắt đầu mọc ra hai mầm lá, rồi sau đó sẽ lớn dần thành hai hoặc ba nhánh. Chờ khoảng độ 12 tháng thì mang ra, trồng vào chậu vĩnh viễn, gọi là đổi chậu.

Từ lúc gieo hạt cho đến khi ra hoa, thông thường mất từ 5 đến 7 năm. Ai không đủ kiên nhẫn hoặc không muốn mất công với cách trồng bằng hạt thì trồng bằng cách cắt nhánh.

3. Trồng bằng cách cắt nhánh ("leaf" cutting)

Điều cần lưu ý: Khi nhiệt độ giảm xuống trong mùa Đông, quỳnh đi "ngủ" (dormant). Vì vậy, cần giảm dần lượng nước tưới, chỉ nên để nó tự hút lấy khí ẩm từ các vụ mưa mùa Đông. Nếu lạnh quá, "lá" quỳnh sẽ biến thành màu đỏ.

Nhánh quỳnh cắt trong mùa Đông có thể không ra rễ trong nhiều tuần lễ. Nhánh cắt xong vẫn còn tươi và mọng nước, và đó là lý do mà tôi nói rằng nó dễ gửi đi xa để

tặng nhau. Trước khi trồng nên để cho nhánh khô từ 1 đến 2 tuần lễ ở chỗ mát - không nên phơi cho ... mau khô! Việc để cho khô này làm cho nhánh trở nên chai cứng, nhờ vậy sẽ không bị mục khi trồng hoặc tưới nước. Tôi đề nghị cắt nhánh dài khoảng từ 6 đến 12 inches. Khi đã có nhánh quỳnh, muốn chắc ăn thì nên tẩm sừng nhánh quỳnh vào thuốc mọc rễ (rooting hormone/fungicide, có nhiều loại nhưng loại thuốc bột dễ sử dụng hơn hết) trước khi trồng.

Trong trường hợp đi mua quỳnh thì thông thường, người ta thích bán nhánh đã ra rễ hoặc cây quỳnh còn nhỏ; việc này sẽ giúp rút ngắn thời gian chờ hoa nở được ít nhất là 1 năm.

Dùng chậu plastic có chu vi từ 3 đến 4 inches, và nên trồng hai nhánh quỳnh có giống khác nhau trong hai chậu riêng.

Cắm nhánh quỳnh sâu xuống từ 1 đến 2 inches, không bao giờ sâu hơn, nghĩa là chỉ sâu đủ để cho nhánh quỳnh đứng được. Cột lờ nhánh quỳnh vào một cây trụ là hay nhất. Sau đó, không tưới nước trong vài tuần lễ, rồi tưới nước dần dần sau đó. Giữ đất ẩm để cây không khô nhưng không bao giờ để SỪNG NƯỚC, ĐÁM NƯỚC.

Sau khoảng một năm, khi nhánh lớn lên và đã ra rễ thì thay đất để cây có đất mới mà ăn; việc này gọi là đổi chậu (repotting.) Chậu mới có chu vi từ 6 đến 8 inches là đủ.

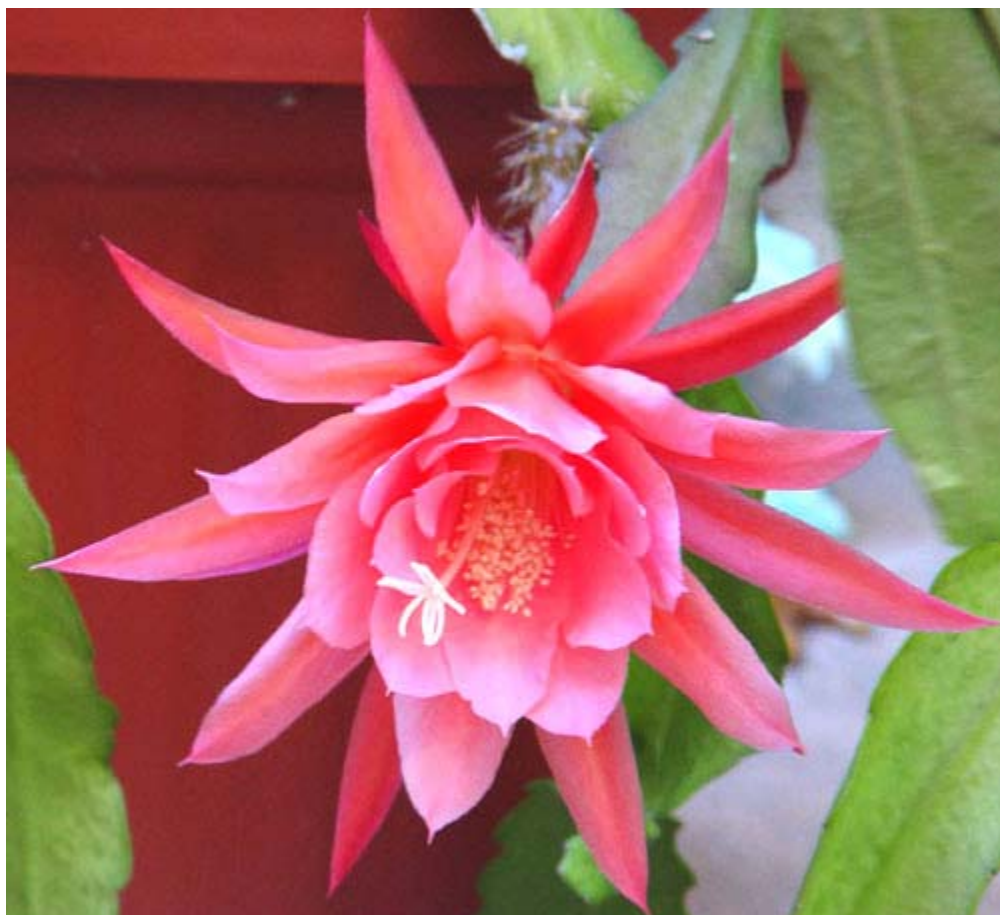
Cây quỳnh không hợp với ánh nắng chiếu trực tiếp mà hợp với ánh nắng xuyên qua cửa kính và khí hậu ẩm. Ít bị sâu, ốc nhưng nếu thấy, dùng thuốc trừ sâu ngay lập tức. Khi mùa Đông đến, giữ nhiệt độ ban đêm cho cây quỳnh trong khoảng 40-50 độ Fahrenheit, không để cây bị đông lạnh (freezing), bị mưa quá lớn, mưa đá.

Các điều nêu trên có vẻ rắc rối hoặc đáng lo ngại nhưng hãy yên tâm, quỳnh là một loại cây rất khỏe và sống được ngay cả trong những điều kiện khắc nghiệt nhất.

4.Kết luận:

Trồng khoảng 2 đến 3 năm, quỳnh sẽ ra hoa. Khi mùa Xuân đến, nhớ canh chừng các dấu hiệu sinh trưởng mới. Lúc đó, nên bắt đầu tưới nước và bón phân nhiều hơn. Giữ cây trong nhà để tránh thời tiết giá buốt, không thuận lợi cho sinh trưởng.

Nếu săn sóc một cách bất cẩn, quỳnh vẫn phát triển nhưng nếu dành cho nó một chút yêu thương và săn sóc, chắc chắn quỳnh sẽ cho chúng ta những đóa hoa rực rỡ tuyệt vời - breath-taking and very spectacular - như đóa quỳnh dưới đây:

Photo taken by Nguyễn Đức Cường